

ОСТАННІЙ ШАНС ЗАХОДУ

Як побудувати новий світовий порядок, поки не стало запізно

Президент Фінляндії Александр Стубб у великій статті для Foreign Affairs аналізує кризу ліберального порядку та зростання мультиполярності, роль глобального Заходу, Сходу й Півдня у формуванні нової архітектури міжнародних відносин. Автор закликає до реформування ООН, оновлення багатосторонніх інституцій та впровадження «реалізму, заснованого на цінностях».

За останні чотири роки світ змінився більше, ніж за попередні 30 років. Наші новини переповнені конфліктами та трагедіями. Росія бомбардує Україну, Близький Схід вирує, а в Африці вирують війни. У той час як конфлікти набирають обертів, демократії, здається, занепадають. Ера після Холодної війни закінчилася. Незважаючи на надії, що з'явилися після падіння Берлінського муру, світ не об'єднався в підтримці демократії та ринкового капіталізму. Навпаки, сили, які мали об'єднати світ – торгівля, енергетика, технології та інформація – зараз розривають його на частини.

Ми живемо в новому світі безладу. Ліберальний, заснований на правилах порядок, що виник після закінчення Другої світової війни, зараз вмирає. Багатостороннє співробітництво поступається місцем багатополярній конкуренції. Опортуністичні угоди, здається, мають більше значення, ніж захист міжнародних правил. Повернулася конкуренція великих держав, оскільки суперництво між Китаєм і США визначає рамки геополітики. Але це не єдина сила, що формує світовий порядок. Нові середні держави, включаючи Бразилію, Індію, Мексику, Нігерію, Саудівську Аравію, Південну Африку та Туреччину, стали гравцями, які змінюють правила гри. Разом вони мають економічні засоби та геополітичний вплив, щоб схилити глобальний порядок до стабільності або більшої нестабільності. Вони також мають причину вимагати змін: багатостороння система, що виникла після Другої світової війни, не адаптувалася, щоб адекватно відображати їхнє становище у світі та надавати їм роль, на яку вони заслуговують. Формується трикутна боротьба між тим, що я називаю глобальним Заходом, глобальним Сходом і глобальним Півднем. Вибираючи між зміцненням багатосторонньої системи та пошуком багатополярності, глобальний Південь вирішить, чи буде геополітика наступної епохи схилитися до співпраці, фрагментації чи домінування.

Президент Фінляндії Олександр Стубб у Вашингтоні, жовтень 2025 року. Кент Нішімюра / Reuters

Наступні п'ять-десять років, ймовірно, визначать світовий порядок на найближчі десятиліття. Коли порядок встановлюється, він, як правило, зберігається упродовж певного часу. Після Першої світової війни новий порядок проіснував два десятиліття. Наступний порядок, після Другої світової війни, проіснував чотири десятиліття. Зараз, через тридцять років після закінчення Холодної війни, знову з'являється щось нове. Це останній шанс для західних країн переконати решту світу, що вони здатні до діалогу, а не монологу, до послідовності, а не подвійних стандартів, до співпраці, а не домінування. Якщо країни відмовляться від співпраці на користь конкуренції, світ чекають ще більші конфлікти.

Кожна держава має вплив, навіть така маленька, як моя, Фінляндія. Ключ полягає в тому, щоб намагатися максимізувати вплив і, використовуючи наявні інструменти, домогтися рішень. Для мене це означає робити все можливе, щоб зберегти ліберальний світовий порядок, навіть якщо ця система зараз не в моді. Міжнародні інституції та норми забезпечують основу для глобальної співпраці. Їх потрібно оновлювати та реформувати, щоб вони краще відображали зростаючу економічну та політичну силу глобального Півдня та глобального Сходу. Західні лідери давно говорять про нагальну необхідність реформування багатосторонніх інституцій, таких як Організація Об'єднаних Націй. Зараз ми маємо це зробити, починаючи з перерозподілу влади в ООН та інших міжнародних організаціях, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Без таких змін існуюча багатостороння система розвалиться. Ця система не є досконалою; вона має вроджені вади і ніколи не зможе точно відображати навколишній світ. Але альтернативи набагато гірші: сфери впливу, хаос і безлад.

ІСТОРІЯ НЕ ЗАКІНЧИЛАСЯ

Я почав вивчати політичні науки та міжнародні відносини в Університеті Фурмана у США в 1989 році. Тієї осені впав Берлінський мур. Незабаром після цього відбулося возз'єднання Німеччини, Центральна та Східна Європа звільнилися від кайданів комунізму, і світ, який був двополярним – протистояння комуністичного та авторитарного Радянського Союзу капіталістичним і демократичним Сполученим Штатам – став однополярним. Тепер США були безперечною супердержавою. Ліберальний міжнародний порядок переміг.

Я був у захваті від того, що відбувалося. Мені, як і багатьом іншим, здавалося, що ми стоїмо на порозі нової, кращої епохи. Політолог Френсіс Фукуяма назвав той момент «кінцем історії», і я був не єдиним, хто вірив у неминучий триумф лібералізму. Більшість національних держав неминуче перейдуть до демократії, ринкового капіталізму та свободи. Глобалізація призведе до економічної взаємозалежності. Старі поділи зникнуть, і світ стане єдиним. Навіть наприкінці десятиліття, коли я закінчив аспірантуру

з європейської інтеграції в Лондонській школі економіки, таке майбутнє все ще здавалося неминучим.

Але це майбутнє так і не настало. Момент однополярності виявився недовгим. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року Захід відвернувся від основних цінностей, які, як він стверджував, відстоював. Його прихильність до міжнародного права була поставлена під сумнів. Втручання США в Афганістані та Іраку зазнали невдачі. Світова фінансова криза 2008 року завдала серйозного удару по репутації західної економічної моделі, заснованої на глобальних ринках. Сполучені Штати більше не були єдиною рушійною силою світової політики. Китай став супердержавою завдяки стрімкому зростанню виробництва, експорту та економічного зростання, і з того часу його суперництво зі Сполученими Штатами стало домінуючим фактором у геополітиці. Останнє десятиліття також ознаменувалося подальшим розмиванням багатосторонніх інституцій, зростанням підозрливості та напруженості щодо вільної торгівлі та посиленням конкуренції у сфері технологій.

Повномасштабна агресія Росії в Україні в лютому 2022 року завдала чергового удару по старому порядку. Це було одне з найгрубіших порушень системи, заснованої на правилах, з часів закінчення Другої світової війни і, безсумнівно, найгірше, що бачила Європа. Те, що вивуватиме було постійне членство в Раді Безпеки ООН, створеній для збереження миру, було ще більш ганебним. Держави, які повинні були підтримувати систему, призвели до її краху.

МУЛЬТИЛАТЕРАЛЬНІСТЬ АБО МУЛЬТИПОЛЯРНІСТЬ

Однак міжнародний порядок не зник. Серед руїн він переходить від мультilaterальності до мультиполярності. Мультilaterальність – це система глобальної співпраці, що базується на міжнародних інституціях і спільних правилах. Її ключові принципи однаково застосовуються до всіх країн, незалежно від їхнього розміру. Мультиполярність, навпаки, є олігополією влади. Структура багатопольярного світу базується на декількох, часто конкуруючих полюсах. Угоди та домовленості між обмеженою кількістю гравців формують структуру такого порядку, що неминуче послаблює спільні правила та інституції. Багатопольярність може призвести до ситуативного та опортуністичного поведінки та мінливого ряду союзів, заснованих на реальних інтересах держав. Багатопольярний світ ризикує залишити поза увагою малі та середні країни – великі держави укладають угоди над їхніми головами. Тоді як багатосторонність веде до порядку, багатопольярність схильна до безладу та конфліктів.

Зростає напруга між тими, хто пропагує багатосторонність та порядок, заснований на верховенстві права, і тими, хто говорить мовою багатопольярності та транзакціоналізму. Малі держави та середні держави, а також регіональні організації, такі як Африканський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії, ЄС та південноамериканський блок МЕРКОСУР, просувають багатосторонність. Китай, зі свого боку, просуває багатопольярність з відтінками багатосторонності; він нібито підтримує багатосторонні об'єднання, такі як БРИКС – незахідна коаліція, першими членами якої були Бразилія, Росія, Індія, Китай і Південна Африка, – та Шанхайську організацію співробітництва, які насправді прагнуть створити більш багатопольярний порядок. Сполучені Штати перенесли акцент з багатосторонності на транзакціоналізм, але все ще мають зобов'язання перед регіональними інституціями, такими як НАТО. Багато держав, як великих, так і малих, проводять те, що можна описати як багатовекторну зовнішню політику. По суті, їхня мета полягає в диверсифікації

Ед Джонсон

відносин з різними акторами, а не в приєднанні до якогось одного блоку.

Транзакційна або багатовекторна зовнішня політика визначається інтересами. Наприклад, малі держави часто балансують між великими державами: вони можуть приєднатися до Китаю в деяких сферах і підтримати Сполучені Штати в інших, намагаючись уникнути домінування будь-якого одного актора. Інтереси визначають практичні вибори держав, і це цілком законно. Але такий підхід не обов'язково має відкидати цінності, які повинні лежати в основі всіх дій держави. Навіть транзакційна зовнішня політика повинна ґрунтуватися на фундаментальних цінностях. До них належать суверенітет і територіальна цілісність держав, заборона застосування сили та повага до прав людини і основних свобод. Переважна більшість країн має чіткий інтерес у підтримці цих цінностей і забезпеченні того, щоб порушники несли реальну відповідальність.

Багато країн відмовляються від мультilaterалізму на користь більш ситуативних домовленостей та угод. Наприклад, Сполучені Штати зосереджуються на двосторонніх торговельних та ділових угодах. Китай використовує Ініціативу «Пояс і шлях», свою масштабну глобальну програму інвестицій в інфраструктуру, для сприяння як двосторонній дипломатії, так і економічним операціям. ЄС укладає двосторонні угоди про вільну торгівлю, які можуть не відповідати правилам Світової організації торгівлі. Парадоксально, але це відбувається в той час, коли світ як ніколи потребує багатосторонності для вирішення спільних викликів, таких як зміна клімату, недоліки розвитку та регулювання передових технологій. Без міцної багатосторонньої системи вся дипломатія стає транзакційною. Багатосторонній світ робить спільне благо власним інтересом. Багатопольярний світ функціонує виключно на основі власних інтересів.

ФІНСЬКИЙ «РЕАЛІЗМ, ЗАСНОВАНИЙ НА ЦІННОСТЯХ»

Зовнішня політика часто базується на трьох стовпах: цінностях, інтересах та силі. Ці три елементи є ключовими, коли змінюються баланс і динаміка світового порядку. Я походжу з відносно невеликої країни з населенням близько шести мільйонів людей. Хоча ми маємо одну з найбільших збройних сил в Європі, наша дипломатія базується на цінностях та інтересах. Сила, як жорстка, так і м'яка, є здебільшого розкішшю для більших гравців. Вони можуть проєктувати військову та економічну силу, змушуючи менших гравців пристосовуватися до їхніх цілей. Але малі країни

можуть знайти силу у співпраці з іншими. Альянси, угруповання та розумна дипломатія дають меншим гравцям вплив, що значно перевищує розмір їхніх збройних сил та економіки. Часто ці альянси базуються на спільних цінностях, таких як відданість правам людини та верховенству права.

Як невелика країна, що межує з імперською державою, Фінляндія усвідомила, що іноді держава мусить відмовитися від деяких цінностей, щоб захистити інші або просто вижити. Державність ґрунтується на принципах незалежності, суверенітету та територіальної цілісності. Після Другої світової війни Фінляндія зберегла свою незалежність, на відміну від наших балтійських друзів, які були поглинені Радянським Союзом. Але ми втратили десять відсотків своєї території на користь Радянського Союзу, включаючи райони, де народилися мій батько та бабуся і дідусь. І, що найважливіше, ми мусили поступитися частиною суверенітету. Фінляндія не змогла приєднатися до міжнародних інституцій, до яких, на нашу думку, ми природно належали, зокрема до ЄС і НАТО.

Під час Холодної війни фінська зовнішня політика визначалася «прагматичним реалізмом». Щоб уберегтися від повторного нападу Радянського Союзу, як це сталося в 1939 році, ми мусили піти на компроміс із нашими західними цінностями. Цей період у фінській історії, який дав термін «фінляндизація» у міжнародних відносинах, не є тим, чим ми можемо особливо пишатися, але нам вдалося зберегти свою незалежність. Цей досвід зробив нас обережними щодо будь-якої можливості його повторення. Коли дехто пропонує, що фінляндизація може бути рішенням для закінчення війни в Україні, я категорично не погоджуюся. Такий мир мав би занадто велику ціну, яка фактично означала б відмову від суверенітету та території.

Ми живемо в новому світі безладу.

Після закінчення Холодної війни Фінляндія, як і багато інших країн, прийняла ідею, що цінності глобального Заходу стануть нормою – те, що я називаю «ідеалізмом, заснованим на цінностях». Це дозволило Фінляндії приєднатися до Європейського Союзу в 1995 році. Водночас Фінляндія зробила серйозну помилку: вона добровільно вирішила не вступати до НАТО. (Для довідки, я вже 30 років є зятим прихильником членства Фінляндії в НАТО). Деякі фіни висловлювали ідеалістичне переконання, що Росія зрештою стане ліберальною демократією, тому вступ до НАТО є непотрібним. Інші побоювалися, що Росія негативно відреагує на вступ Фінляндії до альянсу. Ще інші вважали, що Фінляндія сприяє підтримці балансу – а отже, і миру – в регіоні Балтійського моря, залишаючись поза альянсом. Усі ці причини виявилися помилковими, і Фінляндія відповідно скоригувала свою позицію: вона приєдналася до НАТО після повномасштабного нападу Росії на Україну.

Це рішення було ухвалене з огляду на цінності та інтереси Фінляндії. Фінляндія прийняла те, що я назвав «реалізмом, заснованим на цінностях»: прихильність до набору універсальних цінностей, заснованих на свободі, фундаментальних правах і міжнародних правилах, при цьому поважаючи реалії різноманітності культур і історії світу. Глобальний Захід повинен залишатися вірним своїм цінностям, але розуміти, що проблеми світу не будуть вирішені лише завдяки співпраці з країнами, що поділяють його погляди. Реалізм, заснований на цінностях, може здаватися суперечливим поняттям, але це не так. Дві впливові теорії післявоєнного періоду, здавалося, протиставляли універсальні цінності більш реалістичній оцінці політичних розбіжностей. Теза Фукуями про кінець історії розглядала тріумф капіталізму над комунізмом як про-

вісника світу, який стане ще більш ліберальним і ринково-орієнтованим. Політолог Семюел Хантингтон у своїй концепції «зіткнення цивілізацій» передбачав, що геополітичні розбіжності перейдуть від ідеологічних до культурних. Насправді держави можуть спиратися на обидва підходи під час переговорів щодо сучасного мінливого порядку. При розробці зовнішньої політики уряди західних країн можуть зберігати віру в демократію та ринки, не наполягаючи на їх універсальній застосовності; в інших регіонах можуть переважати інші моделі. І навіть у глобальному Заході прагнення безпеки та захист суверенітету іноді унеможливають суворе дотримання ліберальних ідеалів.

Країни повинні прагнути до співпраці у світовому порядку, заснованому на реалізмі, що ґрунтується на цінностях, поважаючи як верховенство права, так і культурні та політичні відмінності. Для Фінляндії це означає налагодження контактів з країнами Африки, Азії та Латинської Америки, щоб краще зрозуміти їхню позицію щодо війни Росії в Україні та інших поточних конфліктів. Це також означає проведення прагматичних дискусій на рівних умовах з важливих глобальних питань, таких як обмін технологіями, сировина та зміна клімату.

ТРИКУТНИК ВЛАДИ

Зараз глобальний баланс сил складають три великі регіони: глобальний Захід, глобальний Схід і глобальний Південь. Глобальний Захід складається з приблизно 50 країн і традиційно очолюється Сполученими Штатами. До його складу входять переважно демократичні, ринково орієнтовані держави Європи та Північної Америки, а також їхні віддалені союзники – Австралія, Японія, Нова Зеландія та Південна Корея. Ці країни, як правило, прагнуть підтримувати багатосторонній порядок, заснований на правилах, навіть якщо вони не згодні щодо того, як найкраще його зберегти, реформувати або перетворити.

Глобальний Схід складається з приблизно 25 держав на чолі з Китаєм. Він включає мережу союзних держав, зокрема Іран, Північну Корею та Росію, які прагнуть переглянути або замінити існуючий міжнародний порядок, заснований на правилах. Ці країни об'єднані спільними інтересами, а саме бажанням зменшити вплив глобального Заходу.

Глобальний Південь, що включає багато країн, що розвиваються, та країн із середнім рівнем доходу з Африки, Латинської Америки, Південної Азії та Південно-Східної Азії (а також більшість населення світу), налічує приблизно 125 держав. Багато з них постраждали від західного колоніалізму, а потім знову стали ареною проксі-війн епохи Холодної війни. Глобальний Південь включає багато середніх держав або «коливальних держав», зокрема Бразилію, Індію, Індонезію, Кенію, Мексику, Нігерію, Саудівську Аравію та Південну Африку. Демографічні тенденції, економічний розвиток, видобуток і експорт природних ресурсів сприяють піднесенню цих держав.

Глобальний Захід і глобальний Схід борються за серця і уми глобального Півдня. Причина проста: вони розуміють, що глобальний Південь визначить напрямок нового світового порядку. Оскільки Захід і Схід тягнуть у різних напрямках, Південь має вирішальний голос.

Глобальний Захід не може просто привабити глобальний Південь, вихваляючи чесноти свободи та демократії; він також повинен фінансувати проекти розвитку, інвестувати в економічне зростання і, що найважливіше, надати Півдню місце за столом переговорів і поділитися владою. Світовий Схід також помилятиметься, якщо вважатиме, що його витрати на великі інфраструктурні проекти

та прямі інвестиції дають йому повний вплив на глобальний Південь. Любов не можна легко купити. Як зазначив міністр закордонних справ Індії Субраманьям Джайшанкар, Індія та інші країни глобального Півдня не просто сидять на паркані, а стоять на своїй землі.

Іншими словами, лідерам як Заходу, так і Сходу знадобиться реалізм, заснований на цінностях. Зовнішня політика ніколи не буває бінарною. Політики щодня змушені робити вибір, який стосується як цінностей, так і інтересів. Чи будете ви купувати зброю в країні, яка порушує міжнародне право? Чи будете ви фінансувати диктатуру, яка бореться з тероризмом? Чи надасте допомогу країні, яка вважає гомосексуалізм злочином? Чи торгуєте ви з країною, яка дозволяє смертну кару? Деякі цінності не підлягають обговоренню. До них належать дотримання фундаментальних прав і прав людини, захист меншин, збереження демократії та повага до верховенства права. Ці цінності є основою того, за що повинен стояти глобальний Захід, особливо у своїх закликах до глобального Півдня. Водночас глобальний Захід повинен розуміти, що не всі поділяють ці цінності.

Метою реалізму, заснованого на цінностях, є пошук балансу між цінностями та інтересами таким чином, щоб надавати пріоритет принципам, але визнавати межі влади держави, коли на кону стоять інтереси миру, стабільності та безпеки. Світовий порядок, заснований на правилах і підкріплений набором ефективно функціонуючих міжнародних інституцій, що закріплюють фундаментальні цінності, залишається найкращим способом запобігання конкуренції, яка призводить до конфліктів. Але оскільки ці інституції втратили свою актуальність, країни повинні прийняти більш жорсткий реалізм. Лідери повинні визнати відмінності між країнами: реалії географії, історії, культури, релігії та різні стадії економічного розвитку. Якщо вони хочуть, щоб інші краще вирішували такі питання, як права громадян, екологічні практики та належне врядування, вони повинні подавати приклад і пропонувати підтримку, а не читати лекції.

Реалізм, заснований на цінностях, починається з гідної поведінки, поваги до думок інших і розуміння відмінностей. Він означає співпрацю на основі партнерства рівних, а не на основі історичного уявлення про те, якими мають бути відносини між глобальним Заходом, Сходом і Півднем. Шлях для держав, щоб дивитися вперед, а не назад, полягає в тому, щоб зосередитися на важливих спільних проєктах, таких як інфраструктура, торгівля, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація до них.

На шляху будь-яких спроб трьох сфер світу побудувати глобальний порядок, який одночасно поважає відмінності та дозволяє державам визначати свої національні інтереси в ширших рамках співпраці в міжнародних відносинах, лежить багато перешкод. Однак ціна невдачі є надзвичайно високою: перша половина XX століття була достатнім попередженням.

Невизначеність є частиною міжнародних відносин, і ніколи вона не буває такою сильною, як під час переходу від однієї епохи до іншої. Ключовим є розуміння того, чому відбуваються зміни і як на них реагувати. Якщо глобальний Захід повернеться до своїх старих методів прямого чи непрямого домінування або відвертої зарозумілості, він програє цю битву. Якщо ж він усвідомить, що глобальний Південь буде ключовою частиною наступного світового порядку, він, можливо, зможе створити партнерства, засновані як на цінностях, так і на інтересах, які зможуть вирішити основні виклики світу. Реалізм, заснований на цінностях, дасть Заходу достатньо простору для маневру в цій новій ері міжнародних відносин.

МАЙБУТНЄ СВІТУ

Низка післявоєнних інституцій допомогла світу пройти найшвидший етап розвитку та підтримувала надзвичайний період відносного миру. Сьогодні вони перебувають під загрозою розпаду. Але вони повинні вижити, тому що світ, заснований на конкуренції без співпраці, призведе до конфлікту. Однак, щоб вижити, вони повинні змінитися, тому що занадто багато держав не мають впливу в існуючій системі і, за відсутності змін, відмовляться від неї. Ці держави не можна звинувачувати за це; новий світовий порядок не буде чекати.

У найближче десятиліття може виникнути принаймні три сценарії. У першому з них нинішній безлад просто збереться. Елементи старого порядку все ще залишатимуться, але повага до міжнародних правил та інституцій буде вибірковою і здебільшого базуватиметься на інтересах, а не на вроджених цінностях. Здатність вирішувати серйозні виклики залишатиметься обмеженою, але світ принаймні не порине у ще більший хаос. Однак припинення конфліктів стане особливо складним, оскільки більшість мирних угод будуть транзакційними і не матимуть авторитету, який надає схвалення Організації Об'єднаних Націй.

Ситуація може бути ще гіршою: за другим сценарієм основи ліберального міжнародного порядку – його правила та інституції – продовжуватимуть руйнуватися, й існуючий порядок занепаде. Світ наблизиться до хаосу без чіткого зв'язку влади та з державами, нездатними вирішувати гострі кризи, такі як голод, пандемії або конфлікти. Сильні лідери, восначальники та недержавні актори заповнять вакуум влади, залишений міжнародними організаціями, що відступають. Місцеві конфлікти могли б спровокувати більш масштабні війни. Стабільність і передбачуваність стали б винятком, а не нормою в світі, де панує закон джунглів. Миротворчість стала б практично неможливою.

Але так не має бути. За третім сценарієм нова симетрія влади між глобальним Заходом, Сходом і Півднем призвела б до відновлення рівноваги у світовому порядку, в якому країни зможуть вирішувати найгостріші глобальні проблеми шляхом співпраці та діалогу між рівними. Ця рівновага стримуватиме конкуренцію та спонукатиме світ до більшої співпраці в питаннях клімату, безпеки та технологій – критичних викликів, які жодна країна не може вирішити самостійно. У цьому сценарії переважатимуть принципи Статуту ООН, що призведе до справедливих і тривалих угод. Але для цього треба реформувати міжнародні інституції.

Реформа починається згори а саме в Організації Об'єднаних Націй. Реформа завжди є тривалим і складним процесом, але є принаймні три можливі зміни, які автоматично зміцнили б ООН і надали б повноваження тим державам, які вважають, що не мають достатньої влади в Нью-Йорку, Женеві, Відні чи Найробі.

По-перше, всі основні континенти повинні бути представлені в Раді Безпеки ООН на постійній основі. Просто неприйнятно, що в Раді Безпеки немає постійних представників від Африки та Латинської Америки, а Азію представляє лише Китай. Кількість постійних членів слід збільшити щонайменше на п'ять: два від Африки, два від Азії та один від Латинської Америки.

По-друге, жодна держава не повинна мати права вето в Раді Безпеки. Право вето було необхідним після Другої світової війни, але в сучасному світі воно позбавило Рад Безпеки дієздатності. Агентства ООН у Женеві працюють добре саме тому, що жоден член не може завадити їм це робити.

По-третє, якщо постійний або ротаційний член Ради Безпеки порушує Статут ООН, його членство в ООН має

бути призупинено. Це означало б, що орган призупинив би членство Росії після її повномасштабного вторгнення в Україну. Таке рішення про призупинення членства може бути прийняте на Генеральній Асамблеї. У Організації Об'єднаних Націй не повинно бути місця для подвійних стандартів.

Глобальні торговельні та фінансові інституції також потребують оновлення. Світова організація торгівлі, яка роками була паралізована через неспроможність механізму врегулювання спорів, як і раніше, відіграє важливу роль. Незважаючи на збільшення кількості угод про вільну торгівлю поза межами компетенції СОТ, понад 70 відсотків світової торгівлі все ще здійснюється за принципом «найбільшого сприяння» СОТ. Мета багатосторонньої торговельної системи полягає в забезпеченні справедливого та рівного ставлення до всіх її членів. Мита та інші порушення правил СОТ в кінцевому підсумку шкодять усім. Поточний процес реформ повинен привести до більшої прозорості, особливо в питаннях субсидій, та гнучкості в процесах прийняття рішень СОТ. І ці реформи повинні бути швидко впроваджені; система втратить довіру, якщо СОТ залишиться в нинішньому глухому куті.

Реформи є складними, і деякі з цих пропозицій можуть здаватися нереалістичними. Але так само було і з тими, що були зроблені у Сан-Франциско, коли понад 80 років тому була заснована Організація Об'єднаних Націй. Чи приймуть ці зміни 193 члени Організації Об'єднаних Націй, залежатиме від того, чи зосередять вони свою зовнішню політику на цінностях, інтересах чи владі. Розподіл влади на основі цінностей та інтересів був основою створення ліберального світового порядку після Другої світової війни. Настав час переглянути систему, яка так добре служила нам протягом майже століття.

Невідомою величиною для західного світу в усьому цьому буде те, чи захочуть Сполучені Штати зберегти багатосторонній світовий порядок, у створенні якого вони відіграли таку важливу роль і від якого вони отримали таку велику користь. Це може бути нелегким шляхом, зважаючи на вихід Вашингтона з ключових інституцій та угод, таких як Всесвітня організація охорони здоров'я та Паризька кліматична угода, а також його новий меркантилістський підхід до транскордонної торгівлі. Система ООН допомогла зберегти мир між великими державами, що дозволило Сполученим Штатам стати провідною геополітичною потугою. У багатьох інституціях ООН вони взяли на себе провідну роль і змогли дуже ефективно просувати свої політичні цілі. Глобальна вільна торгівля допомогла Сполученим Штатам утвердитися як провідній економічній державі світу, а також забезпечила американських споживачів недорогими товарами. Альянси, такі як НАТО, надали Сполученим Штатам військові та політичні переваги за межами власного регіону. Західним країнам залишається завдання переконати адміністрацію Трампа в цінності як післявоєнних інституцій, так і активної ролі Сполучених Штатів у них.

Невідомою величиною для глобального Сходу буде те, як Китай розіграє свої карти на світовій арені. Він може вжити додаткових заходів, щоб заповнити вакуум влади, залишений Сполученими Штатами в таких сферах, як вільна торгівля, співпраця в галузі зміни клімату та розвиток. Він може спробувати сформувати міжнародні інститути, в яких зараз має набагато міцніші позиції. Він може прагнути ще більше продемонструвати свою силу у власному регіоні. І він може відмовитися від своєї давньої стратегії приховування сили та вичікування і вирішити, що настав час для більш агресивних дій, наприклад, у Південно-Китайському морі та Тайванській протоці.

ЯЛТА ЧИ ГЕЛЬСІНКІ?

Міжнародний порядок, такий як той, що був створений Римською імперією, іноді може проіснувати століттями. Однак у більшості випадків він триває лише кілька десятиліть. Агресивна війна Росії в Україні знаменує початок чергової зміни світового порядку. Для сучасної молоді це їхній момент 1918, 1945 або 1989 року. У такі переломні моменти світ може піти неправильним шляхом, як це сталося після Першої світової війни, коли Ліга Націй не змогла стримати конкуренцію між великими державами, що призвело до чергової кривавої світової війни.

Країни також можуть вчинити більш-менш правильно, як це сталося після Другої світової війни з створенням Організації Об'єднаних Націй. Адже післявоєнний порядок зберіг мир між двома наддержавами Холодної війни, Радянським Союзом і Сполученими Штатами. Звичайно, ця відносна стабільність обійшлася дорого тим державам, які були змушені підкоритися або постраждали під час конфліктів за посередництвом. І навіть якщо кінець Другої світової війни заклав основу для порядку, який проіснував десятиліттями, він також поклав початок нинішньому дисбалансу.

У 1945 році переможці війни зустрілися в Ялті, в Криму. Там президент США Франклін Рузвельт, прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль і радянський лідер Йосип Сталін розробили післявоєнний порядок, заснований на сферах впливу. Рада Безпеки ООН мала стати майданчиком, де наддержави могли б вирішувати свої суперечки, але вона не залишала місця для інших. У Ялті великі держави уклали угоду щодо малих. Тепер це історичне несправедливість має бути виправлена.

Скликання в 1975 році Конференції з безпеки і співробітництва в Європі є яскравим контрастом до Ялти. Тридцять дві європейські країни, а також Канада, Радянський Союз і Сполучені Штати зібралися в Гельсінкі, щоб створити європейську структуру безпеки, засновану на правилах і нормах, що застосовуються до всіх. Вони домовилися про основні принципи, що регулюють поведінку держав по відношенню до своїх громадян і один до одного. Це було надзвичайним досягненням багатосторонності в період значних напружень, і воно стало вирішальним у прискоренні кінця Холодної війни.

Ялта була багатополарною за своїми результатами, а Гельсінкі – багатосторонньою. Зараз світ стоїть перед вибором, і я вірю, що Гельсінкі пропонує правильний шлях уперед. Вибір, який ми всі зробимо в наступному десятилітті, визначить світовий порядок у ХХІ столітті.

Маленькі держави, такі як моя, не є сторонніми спостерігачами в цій історії. Новий порядок буде визначатися рішеннями, прийнятими політичними лідерами як великих, так і малих держав, незалежно від того, чи є вони демократами, автократами чи чимось проміжним. І тут особлива відповідальність лягає на глобальний Захід, як архітектора минулого порядку і, як і раніше, найпотужнішої глобальної коаліції в економічному та військовому плані. Те, як ми несемо цю відповідальність, має велике значення. Це наш останній шанс.

Олександр СТУББ
(Cai-Göran Alexander Stubb),
Президент Фінляндії

FOREIGN AFFAIRS
Січень/лютий 2026 р.

Опубліковано 2 грудня 2025 р.

Переклад Вікторії О. Романчук

УНІВЕРСУМ № 11-12, 2025